

Mežkopis un mežzinātnieks Krišs Melderis Forester and forest scientist Krišs Melderis

Kaspars Vārtukapteinis

LLU Tehniskā fakultāte, e-pasts: vkaspars@cs.llu.lv
Faculty of Engineering, LLU, e-mail: vkaspars@cs.llu.lv

Abstract. The article summarizes information from publications and archives about the outstanding forester and scientist of the early 20th century – Krišs Melderis. Only 13 years of his active professional work he could devote for the new independent state of Latvia. The paper briefly characterizes K. Melderis' activities in the post of the Director of the Forest Department, reflects his pedagogical work and activities in the post of the Head of the Vecauce Training and experimental forestry, and his conflict with the Latvia University in regard to the Vecauce park. Also K. Melderis' scientific, pedagogical and lyrical publications are summarised.

Key words: University, docent, forest, forestry, conflict.

Ievads

Krišs Melderis ir viens no 20. gadsimta sākuma latviešu jaunajiem censoņiem, kas augstāko izglītību un pirmo darba pieredzi ieguva cariskās Krievijas galvaspilsētā Pēterburgā. Nodibinoties neatkarīgajai Latvijai, viņš, tāpat kā daudzi citi akadēmiski izglītotie latvieši, kas bija izkaisīti pa plašo tālaika Padomju Krieviju, tika aicināts uz dzimteni, lai iesaistītos tās mežsaimniecības veidošanā un attīstībā un izglītotu jaunos mežsaimniecības speciālistus. Pētījums veikts, izmantojot Latvijas Valsts vēstures arhīva materiālus, laika un darba biedru atmiņas un arī publikācijas presē.

Pētījuma rezultāti

Krišs Melderis ir dzimis 1880. gada 19. februārī tā laika Kurzemes guberņas Tukuma apriņķa Jaunpils draudzē – tēvam piederošajās Bikstu pagasta Ģērmaņu mājās zemkopju ģimenē (LVVA, 1921-1930, 1. lp.). Viņš beidzis Bikstu pagastskolu un 1902. gadā Jelgavas reālskolu, kurā 1903. gadā atkārtoti kā eksterns kārtojis pārbaudījumus, lai uzlabotu atzīmes, kas lielā konkursa dēļ traucēja tālāko izglītību (Latvijas Universitāte ..., 1939b). Iepriekšminētā grāmata ir vienīgā no visiem atrastajiem avotiem, kur minēts nevis Krišs, bet Krišjānis Melderis. Tā paša gada rudenī K. Melderis iestājās Pēterburgas Meža institūtā, kuru absolvēja 1908. gada decembrī, iegūstot mācīta mežkopja kvalifikāciju. Jau studiju laikā viņam bijusi interese par pētniecību, profesora G. Morozova vadībā pētījis meža tipoloģiju un īves augšanas apstākļus Baltijā. Viņa attieksmi pret profesoru raksturo veltījums paša 1939. gadā izdotās grāmatas (Melderis, 1939) trešajā lappusē: "Veltīts mana skolotāja un zinātniskās darbības ievadītāja Pēterpils Meža institūta prof. G. Morozova piemiņai". Pēc institūta beigšanas viņu atstāja Vispārējās mežkopības un entomoloģijas katedrā sagatavoties zinātniskai darbībai kā augstākās šķiras stipendiātu līdz 1911.

gadam. Pēc tam līdz 1914. gadam viņš bijis pieskaitīts Pēterburgas Mežu departamentam kā jaunākais rezerves mežzinis, bet faktiski nodarbojies ar pētniecību par bīstamo meža kaitēkli mūķeni Kurzemē un Lietuvā (LVVA, 1921-1930, 2. lp.). Pētījumus zinātnieks veicis kopīgi ar entomologu V. Jacentkovski un meža revidentu J. Gvaitu (Žukova, 1995).

No 1914. līdz 1921. gadam viņš strādāja par mežzini Ogopoles valsts mežniecībā Podolijas guberņā. K. Melderis ir bijis Krievijā jau pazīstams ar saviem pētījumiem (Ansons, 1969), tādēļ Latvijas Augstskolas (LA, kopš 1923. gada Latvijas Universitāte – LU) Lauksaimniecības fakultāte (LF) jau 1920. gada 21. februārī lūdza prorektoru viņu aicināt par mācītspēku fakultātes vajadzībām. Iesniegumā prorektoram gan, acīmredzot, kļūdas dēļ, minēts Kārlis Melders (LVVA, 1919-1920, 33. lp.): "Kārlis Melders, nobeidzis Meža institūtu Pēterpilī un bijis pie šā institūta zinātniskā darbā. Adrese nav zināma, zināms tikai, ka atrodas dienvidu Krievijā." 1920. gada 3. novembrī, laikā, kad pie LF tika organizēta Mežkopības nodaļa, fakultāte informēja rektoru, ka jau iepriekšējā gadā tā par K. Melderi ziņojusi Ārlietu ministrijai, bet pagaidām bez rezultātiem. 1921. gada 1. jūlijā prorektors P. Nomals ziņoja LA Organizācijas padomei, "ka saņemtas ziņas par inženieri Āboliņu un mācītu mežkopi Melderi, ka tie netiek pāri robežām un atrodas ļoti grūtos apstākļos. Tāpat saņemtas ziņas par inženieri Saldavu - Pēterpils. Padome pilnvaro Nomaļa kungu spert visus soļus, lai izgādātu minētiem mācību spēkiem vajadzīgos dokumentus, un uzdod Reevakuācijas komisijai darīt visu, izlietojot arī viņas rīcībā esošos līdzekļus, lai paātrinātu Meldera un Āboliņa pārbrūkšanu" (LVVA, 1920-1921, 349. lp.). Tā paša gada 14. septembrī LF dekāns LA Organizācijas padomē pieteica K. Melderi uz docenta amatu mežkopībā, 12. oktobrī viņu ievēlēja par docentu vispārīgajā mežkopībā un mežu botānikā ar 22 balsīm "par", vienu "pret" un

četriem atturoties, skaitot ar 1. jūliju (LVVA, 1920-1924, 373. lp.). Darbu docenta amatā viņš uzsāka septembra sākumā. Iepriekšējā gadā vispārējās mežkopības kursu lasīja Mežu departamenta vicedirektors Bruno Jurevičs (LVVA, 1918-1929, 228. lp.). Ar 1921. gada 1. augustu K. Melderis pildīja arī mežu ierīcības revidenta pienākumus Zemkopības ministrijas Mežu departamentā un ar 1922. gada 1. augustu kļuva par Mežu departamenta direktoru.

1921. gada 21. decembrī LA Organizācijas padome iekļāva K. Melderi komisijā Vecauces paraugmežniecības pārņemšanai no Mežu departamenta LF Mežkopības nodaļas vajadzībām (LVVA, 1919-1921, 409. lp.) un 1922. gada 7. aprīlī LF ievēlēja viņu par šīs mežniecības pārzini, 18. aprīlī LA Organizācijas padome viņu apstiprināja šajā – Vecauces mācību un izmēģinājumu mežniecības vadītāja amatā. Mežniecību K. Melderis vadīja līdz 1925. gada 15. februārim (Latvijas Universitāte..., 1939a, 462. lpp.). 29. maijā LF par mācību mežniecības vadītāju ievēlēja docentu Andreju Teikmani (LVVA, 1925, 76. lp.). K. Melderis bija arī studējošo mežkopju biedrības *Šalkone* goda biedrs (Latvijas Universitātes ..., 1925).

1924. gadā izveidojās konflikts starp K. Melderi un LU sakarā ar Vecauces muižas parku (Ozols, Vārtukapteinis, 1999), kas bija LU piederošās Vecauces mācību saimniecības daļa. Latvijas Valsts vēstures arhīvā ir atsevišķa 188 lapas bieza "LU Lauksaimniecības fakultātes docenta Meldera konflikta lieta" (LVVA, 1924-1930). K. Melderis apsūdzēja mācību saimniecību un tās vadītāju profesoru Jāni Bergu sistemātiskā parka koku izciršanā un kā Mežu departamenta direktors panāca, ka Ministru kabinets 24.01.1924 parkam (12.8 ha) piešķir valsts aizsargājama parka statusu (Valdības ..., 1924, 2. lpp.). Šī rīcība LU tika uzlūkota par tās cieņas aizskaršanu un rīcības brīvības mazināšanu. Konflikta aktīva, plaša un asa risināšana ilga visu 1924. gadu, tajā tika iesaistīts rektors, LU Revīzijas komisija, LU Dekānu padome, LU Padome un LU Goda tiesa, kura nolēma, ka, bez universitātes ziņas kārtojot Vecauces parka iekļaušanu valsts aizsargājamo objektu sarakstā, K. Melderis esot izturējies nekorekti pret LU un tādēļ viņam jāatvainojas rektoram. K. Melderis to nedarīja. 1924. gadā LU Padome šo lietu skatīja sešās sēdēs (LVVA, 1922-1926).

1925. gada 18. maijā LU Dekānu padome skatīja jautājumu par divu amatu apvienošanu un attiecībā uz K. Melderi nolēma: "Ziņojot par šo lietu LU Padomē, ienest priekšlikumu paziņot Zemkopības ministrijai, ka docents Melderis izteicis vēlēšanos palikt štata vietā pie universitātes un ka pēc universitātes noteikumiem štata mācības spēka vieta universitātē nav savienojama ar citu štata vietu valsts dienestā." (LVVA, 1921-1930, 10. lp.). LU Padomes 1925. gada 4. novembra sēdes protokols liecina: "... Pie tekošā

dienas kārtības punkta Padome saskaņā ar 1. paragrāfu *Noteikumos par mācības spēku nodarbošanos ārpus universitātes* uz rektora priekšlikumu nolemj līdzšinējos universitātes štata docentus K. Melderi, Kr. Baronu un štata profesoru P. Sniķeri ieskaitīt ārstatā, sākot ar š.g. 1. novembri, izprasot minētai ieskaitīšanai izglītības ministra, resp., Ministru kabineta apstiprināšanu. ... h) Rektors ziņo, ka no docenta K. Meldera uz Padomes prasību – izpildīt trīs dienu laikā no uzaicinājuma saņemšanas LU Goda tiesas lēmumu – saņemti š.g. 29. oktobrī un 2. novembrī datēti raksti, kurus nolasa. Tā kā docents K. Melderis atteicas izpildīt universitātes Padomes lēmumu, Padome liek aizklātā balsošanā jautājumu par doc. K. Meldera atstāšanu turpmāk LU mācības spēku skaitā. Aizklāti balsojot par docenta K. Meldera atstāšanu turpmāk LU mācības spēku skaitā nodota viena balss, pret atstāšanu – 31 balss, atturas divas balss. Padome uzskata K. Melderi par atstādinātu no docenta amata pie LU un nolemj spert soļus šā lēmuma apstiprināšanai LU Satversmes paredzētā kārtībā." (LVVA, 1921-1930, 12. lp.). 1925. gada rudens semestrī K. Melderis lasīja Mežzinības un mežu botānikas (6 stundas nedēļā) un Mežu pārvaldīšanas (2 stundas nedēļā) kursus un vadīja praktiskos darbus (LVVA, 1925, 12. lp.). Atbrīvošanas lietas sakarā tālāk tika iesaistīta Izglītības ministrija, Ministru kabinets un pat Latvijas Senāts.

Pēc LU Padomes lēmuma parādījās universitātes rīcību apsūdzoši raksti laikrakstos (Stūrgalvīgs docents, 1925; Vai tas var būt?, 1925), uz kuriem 4. decembrī *Latvī* tika publicēts rektora paskaidrojums (Paskaidrojums, 1925). Ministru kabinets savā 17. novembra sēdē, noklausījies rektora un K. Meldera paskaidrojumus, atzina, ka LU lēmums neesot apstiprināms. Izglītības ministrs Arvīds Kalniņš 21. novembrī rakstījis LU rektoram vēstuli ar atzīmi "konfidenciali", kurā paskaidrojis MK lēmuma argumentāciju. Vēstule beidzas ar teikumu: "Noklausījies LU rektora un K. Meldera paskaidrojumus Ministru kabinets taisīja lēmumu, ka K. Melderis nebūtu atstādināms no LF docenta amata un uzdeva man pielikt visas pūles, lai radušais konflikts izbeigtos miera ceļā, par ko arī atļaujos, augsti godāts Rektora kungs, Jums ziņot, papildinot mūsu personīgo sarunu šinī jautājumā." (LVVA, 1921-1930, 14. lp.). Bet jau 25. novembrī ministrs rakstīja universitātei: "Pagodinos paziņot, ka piekrītu Latvijas Universitātes Padomes lēmumam neskaitīt ar š.g. 1. novembri docentu K. Melderi par štata darbinieku, bet pieskaitīt viņu ārštata darbiniekiem." (LVVA, 1925, 210. lp.). 16. decembrī LU Padome lēma: "Pievienojoties Dekānu padomes atzinumam, ārštata docentam K. Melderim turpmāk neuzticēt nekādu mācības kursu nedz praktisku darbu, atņemot viņa rīcībai attiecīgo kabinetu un asistentu. Padome izteic vēlēšanos, lai Lauksaimniecības fakultāte rūpētos par štata mācības spēka uzaicināšanu mācību

priekšmetam "Mežzinība." (LVVA, 1922-1926, 370. lp.). Pēc šī lēmuma sekoja K. Meldera lūgums LU Padomei revidēt tās lēmumu, uz ko Padome 1926. gada 20. janvārī lēma: "Atzīmējot, ka ārštata docentam K. Melderim Padome ar savu 1925. gada 16. decembra sēdes lēmumu nav uzticējusi turpmāk lekciju lasīšanu tamdēļ, ka viņš kā Universitātes mācības spēks nav pildījis Universitātes augstākā pārvaldes orgāna prasību. Padome konstatē, ka augšminētā K. Meldera iesniegumā trūkst jebkādu materiālu, kas varētu ierosināt Padomes iepriekšējā lēmuma revidēšanu. Uz Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes dekāna priekšlikuma Padome nolemj K. Meldera iesniegumu likt ad acta." (LVVA, 1922-1926, 380. lp.). Tā beidzās K. Meldera pedagoģiskās gaitas LU. Iepriekšminētajā LU Padomes sēdē (20.01.1926) apstiprināja LF lēmumu "Mežu pārvaldīšanas" kursa lasīšanu 1926. gada pavasarā semestrī uzticēt docentam A. Teikmanim. LU Padomes 3. februāra sēdē līdzšinējo asistentu Nikolaju Zemīti (bijušo K. Meldera asistentu) ievēlēja par privātdocentu "Mežzinības un meža botānikas" kursam. (LVVA, 1922-1926, 382. lp.).

Konflikta tālākā risināšanā tika iesaistīts Latvijas Senāts, kas 1926. gada 20. septembrī, izskatot K. Meldera sūdzību pret Izglītības ministrijas lēmumu attiecībā uz tiesību atņemšanu viņam lasīt lekcijas, nolēma Izglītības ministrijas lēmumu atcelt un uzdot tai sagatavot jaunu lēmumu (LVVA, 1924-1930, 95. lp.). Universitātei un ministrijai bija jāgatavo atbildes argumentācija, LU Padome 1927. gada 2. februārī izveidoja trīs Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes juristu komisiju turpmāko potenciālo K. Meldera uzbrukumu atvairīšanai. Tādi arī sekoja. 1928. gada 27. martā K. Melderis rakstīja LU rektoram vēstuli: "Ņemot vērā, ka Senāts atcēlis izglītības ministra lēmumu par manu atstādināšanu no lekciju lasīšanas "Mežzinībā" un "Mežu pārvaldīšanā", kādus priekšmetus es lasīju līdz 1926. gada 1. janvārim, lūdzu rektora kungu atļaut man atjaunot pārtraukto nodarbošanos mežkopības nodaļā, paziņojot, kad es varētu ieņemt katedrus un izmaksājot man neizmaksāto algu, sākot ar 1926. gada 1. janvāri." (LVVA, 1921-1930, 25. lp.). No 1929. gada, kad K. Melderis jau bija pārgājis darbā Mežu pētīšanas stacijā, viņa pilnvarojumā konflikta lietā rīkojās zvērināts advokāts Ernests Grīnbergs. Ilggadējais konflikta risinājums noslēdzās ar Latvijas Senāta 1930. gada 5. maija rīkojumu izglītības ministram, kurā ir visa procesa analīze un noslēgumā secinājums: "Pie aprādītiem apstākļiem, noraidot Kriša Meldera lūgumu dēļ algas izmaksas par visu jau minēto laiku līdz 1928. gada 5. oktobrim, izglītības ministrs nav atkāpies ne no Universitātes Satversmes, ne arī no aprakstītā civildienestā likuma noteikumiem, kamdēļ Kriša Meldera pilnvarnieka sūdzība, kā nedibināta, atstājama bez ievēribas, Senāts nolemj: Kriša Meldera pilnvarnieka zvērināta advokāta E. Grīnberga sūdzību

atstāt bez ievēribas." (LVVA, 1921-1930, 43. lp.).

Līdz 1928. gada 5. septembrim viņš palika Mežu departamenta direktora amatā (Valsts ..., 1937), pēc tam kļuva par jaunizveidotās Mežu pētīšanas stacijas vadītāju.

K. Melderis un viņa darbība sabiedrībā ir vērtēta dažādi (Zviedre, 1994). Viņa vārds ir iekļauts 1939. gadā izdotajā latviešu biogrāfiskajā vārdnīcā (Es viņu pazīstu, 1939, 337. lpp.). Pēckara Latvijā par K. Melderi ir tapušas vairākas publikācijas (Bušs, 1981; Kundziņš, 1963; Rappa, 1994; Rokjānis, 1970, 1992; Vasiļevskis, 1994; Vārtukapeinis, Ozols, 2000; Zviedre, 1994; Žukova, 1995). Viņa darbība Mežu departamenta direktora amatā pārsvarā ir vērtēta atzinīgi. Bijušais departamenta darbinieks (1923-37) un Meža izmantošanas daļas vadītājs (1934-37) Arvīds Padēls savās atmiņās 1968. gadā rakstīja (Padēls, 1992), ka K. Melderis, pārņemdam departamenta vadību, īpašu vērību veltījis meža atjaunošanai un vietējās administrācijas darbības nostabilizēšanai. Bijušais Cīravas meža skolas skolotājs Hugo Upītis savā atmiņu grāmatā *Par dienām senajām* (Upītis, b.g.) atceras, ka K. Melderis, stādamies departamenta direktora amatā, sasaucis paplašinātu Meža lietu padomes sēdi, kurā izdiskutēta mežsaimniecības terminoloģijas un rokasgrāmatu trūkuma problēma. Tācis nolemts, ka departamentam jāgatavo un jāizdod visas mežsaimniecības nozares aptverošas rokasgrāmatas. Vienojušies arī par tematiskajiem virzieniem un autoriem. K. Melderis uzņēmies galvenā redaktora un grāmatu apjomu saskaņotāja lomu. Bija paredzēts sagatavot un izdot 14 rokasgrāmatas (Vītiņš, 1927): *Zemes mācība* (autors J. Vītiņš), *Meža botānika* (N. Zemītis), *Mežzinība* (K. Kiršteins), *Mežkopība* (H. Upītis), *Mežaizsardzība* (N. Zemītis, L. Gailītis), *Mežu taksācija un ierīcība* (J. Ozols), *Mežu izmantošana* (A. Teikmanis), *Mežu politika* (A. Teikmanis), *Mežu pārvaldīšana un likumi* (K. Eihe), *Mērniecība* (A. Straume), *Meliorācija* (A. Ķuze), *Ceļi un tilti* (A. Siksne), *Būvniecība* (V. Reiholds) un *Medniecība* (N. Zemītis). Droši ir zināms, ka ir iznākušas astoņas no iecerētajām rokasgrāmatām (Rokas ..., 1925a, 1925b, 1925c, 1926a, 1926b, 1927a, 1927b, 1928, 1929). Trīs no tām pēc kara atkārtoti izdotas arī Rietumos (Kiršteins, 1947; Ozols, 1947; Upītis, 1947). Bez tam arī J. Branta sarakstītā *Lauksaimnieka mežkopība* (Brants, 1929) ir tapusi K. Meldera virsvadībā. H. Upītis iepriekšminētajā atmiņu grāmatā atceras, ka viņam uzrakstītās rokasgrāmatas *Mežkopība* apjomu sakarā radušās nesaskaņas ar K. Melderi, kas kā redaktors manuskriptu saīsinājis gandrīz uz pusi. Nesaskaņas vēlāk pastiprinājušās un izvērtušās gandrīz līdz konfliktam. 1939. gadā atkārtotais *Mežkopības* izdevums (Rokas ..., 1939) tiešām ir vairāk kā divas reizes biezāks (198 lpp.), nekā pirmais izdevums (Rokas ..., 1925b, 76 lpp.). Atzīmējams

arī apstāklis, ka visas līdz 1928. gadam, tas ir, līdz K. Meldera darbībai Mežu departamenta direktora amatā, izdotās rokasgrāmatas, ieskaitot 1928. gadā izdoto *Medniecību*, tika izdotas ar ierakstu "Latvijas Universitātes mežkopības nodaļas docenta K. Meldera redakcijā".

Bijušais Mežu pētīšanas stacijas vadītāja palīgs A. Kundziņš atzīst (Kundziņš, 1978), ka stacija kā pirmā mežzinātniskā iestāde tikusi izveidota 1928. gada 1. jūlijā, pateicoties K. Meldera neatlaidīgām pūlēm. 1928. gada septembrī K. Melderis kļuva par stacijas vadītāju, bet 1934. gadā slimības dēļ amatu atstāja un aizgāja pensijā. K. Melderis pētīja mežu sēšanas iespējas bez augsnas apstrādes, izveidoja vienkāršu darba rīku, ar kuru varēja šaurā joslā novākt nedzīvo zemsegu, izveidojot nepieciešamā dziļuma rievu augsnē, kur iesēja priežu sēklas, tās viegli apsedzot (Melderis, 1929). Meža darbinieki darba rīku nosauca par Meldera lāpstu. Jaunā meža sēšanas metode ieguva ievērību arī Somijā un Zviedrijā. LLA Meža ekspluatācijas katedras 1990. gadā veiktās Latvijas meža darbinieku aptaujas rezultātā (Jansons, Saliņš, 1992a, 1992b) par pirmskara neatkarīgās Latvijas ievērojamāko mežzinātnieku tika atzīts K. Melderis (41 no 56 anketām). Aiz K. Meldera seko Eižens Ostvalds, Rūdolfs Markus, Kārlis Kiršteins, Arvīds Kalniņš un citi.

Ilggadējais LLA Mežsaimniecības un Mežtehnikas fakultāšu dekāna vietnieks (1944-50) un dekāns (1950-64) Pauls Mūrnieks savās atmiņās akcentē K. Meldera principialitāti, par piemēru tai bez iepriekš minētās Vecauce parka problēmas minot viņa 1928. gadā izdoto aizliegumu no meža zemsedzes iegūt pakaišus lokopībai.

Docents Antons Vasiļevskis secinājis (Vasiļevskis, 1997), ka K. Melderis, būdams Mežu departamenta direktors, uzskatījis, ka mežzinim neesot nepieciešama augstākā izglītība, līdz ar to arī Latvijā neesot nepieciešama augstākā meža izglītība. Viņaprāt, Latvijā gadā pietiktu ar 5-6 meža speciālistiem ar augstāko izglītību, ko varētu sagatavot ārzemās, nosūtīt katru gadu 5-6 speciālistus ar praktiskā darba iemaņām uz ārzemju augstskolām. Šādai nostādnei nepiekrīta Mežkopības nodaļas mācībspēki un arī daži departamenta nodaļu vadītāji. Tālākos pētījumos atklājies, ka tomēr nav pamata hipotēzei (Vārtukapteinis, Ozols, 2000) par K. Meldera iespējamo saistību ar 1925. gadā profesora Eižena Ostvalda izstrādātā atsevišķas Mežsaimniecības fakultātes izveidošanas projekta (Vārtukapteinis, 1999) nerealizēšanos. 1925. gada 16. oktobrī LF Padome nolēma profesora Ostvalda projektu virzīt tālāk uz LU Dekānu padomi. Tā savā 14. decembra sēdē daļēji ekonomisku, daļēji organizatorisku apsvērumu dēļ izsacījās pret LF šķelšanos un savu viedokli nosūtīja LU Padomei jautājuma galīgai izšķiršanai. (LVVA, 1922-1927, 238. lp.). Pēc divām dienām, 16. decembrī LU

Padome pievienojās Dekānu padomes priekšlikumam un noraidīja LF priekšlikumu par atsevišķas Mežsaimniecības fakultātes izveidošanu (LVVA, 1922-1926, 373. lp.).

1939. gada 13. decembrī Jelgavas Lauksaimniecības akadēmijas Padome apstiprināja Mežsaimniecības fakultātes lēmumu par Goda doktora grāda piešķiršanu K. Melderim (Jelgavas Lauksaimniecības ..., 1940; Ko vakar lēma ..., 1939; Lauksaimniecības akadēmijā ..., 1939). Vairākās publikācijās kļūdaini minēts, ka Goda doktora grādu viņam piešķīrusi LU (Krēsliņš, 1994; Krišs Melderis, 1994; Melderis, 1968; Melderis, 1969; Melderis, 1991; Rokjānis, 1970). Goda doktora diplomu viņam dzīves vietā Priedainē pasniedza 21. decembrī īpaša akadēmijas delegācija akadēmijas sekretāra profesora Jāņa Vārsberga vadībā (Prezidenta balva ..., 1939). Goda doktora diplomā ir šāds teksts: "Senatus academiae agriculturae Jelgaviensis virum optimum atque doctissimum CHRISTOPHORUM MELDERIS pro meritis in rebus forestalibus valde maximis rerum forestalium doctorem honoris causa creavit." (LVVA, 1939-1944, 9. lp.).

K. Melderim kopumā ir vairāk nekā 50 zinātnisku un populārzinātnisku publikāciju, tai skaitā vairākas grāmatas. Starp viņa grāmatām īpaša vieta ir ar dziļu mīlestību pret mežu veidotajai *Meža vakari*, kuras pirmais izdevums iznāca 1932. gadā (Melderis, 1932), otrais – 1936. (Melderis, 1936) un trešais (ar Latvijas Meža darbinieku biedrības (LMDB) gādību) – 1995. gadā 7500 eksemplāros (Melderis, 1995). Viņa attieksme pret mežu ir koncentrēta šīs grāmatas pēdējā rezumējošajā teikumā: "Tā tad: brīnišķīgs dzīvs organisms, tautu materiālās labklājības pamats, varens faktors dabas saimniecībā, daiļuma paraugs, svētuma pirmavots, spirdzinātājs un mierinātājs grūtos brīžos, ideālas valsts un augstāko tikumu atspulgs, Visvarenā gudrības un slavas izteicējs – tas ir mežs!". Nenoliedzami saistošs ir arī viņa populāri filozofiski ētiskais apcerējums *Miers un laime* (Melderis, 1933). Šīs abas grāmatas, kā arī 1939. gadā iznākusi grāmata *Mācība par mežu* (Melderis, 1939) liecina par lielu K. Meldera gara spēku, ņemot vērā tālāk aprakstīto viņa veselības stāvokli šajā laika posmā.

K. Melderis mira pēc ilgas un grūtas slimības 1942. gada 17. februārī un 22. februārī tika apbedīts Rīgā 1. Meža kapos. Avīzes *Tēvija* 21. februāra numurā ir pieci paziņojumi par K. Meldera nāvi, tos ievietojuši: sieva, meita, znots, mazmeitiņa un ilggadējā kopēja; Mežu pētīšanas institūts; Jelgavas Lauksaimniecības akadēmija; JLA Mežsaimniecības fakultāte un Mežu departamenta direkcija un darbinieki (Informācijas, 1942).

K. Meldera slimība bija ļoti smaga, viņš pats par to rakstīja (K. Melderis, 1937, 140. lpp.): "Vairākus gadus tiku ārstējies pie daudziem Rīgas slavenākajiem ārstiem. Slimības sākumā arī diagnozes uzstādīšanā nebija

vienprātības ārstu starpā, tomēr vēlāk vairums ārstu vienojās uz – Morbus Bechtjerevi, spondylitis ossificans. Tas nozīmēja, ka neesmu glābjams: man bija pamazām jāpārvēršas par sālsstabu. Ka ārstēšana vajadzīga, šinī ziņā ārsti tomēr bija vienis prātis. Ja arī nepanākot izārstēšanu, tad vismaz atvieglot manu stāvokli un mūžu pagarinānot. Daudz tiku ārstējies un daudz daždažādu zāļu dzēris, neizslēdzot pat stipro indi sāpju mazināšanai – pantoponu, gan tiku apmeklējis Ķemerus un Ārensburgu. Gan pie manis izdarīja visāda veida elektrizācijas un citus dziedniecības paņēmienus. Viens no ārstiem lika man izdzert 100 pudeles Valmieras ūdens. Cits pēc tam izdarīja iešļircinājumus, kas bija diezgan bieži un sāpīgi, un tomēr bez kādiem pozitīviem rezultātiem. Tas beidzot darīja manai pacietībai galu, un es pavisam atteicos no jebkuras ārstēšanas.” Tad K. Melderis sastapis dakteri Feliksu Lūkinu: “Es kļuva viņa pacients, par kādu paliku līdz viņa nāves dienai. Un notika brīnums: es sāku lēnām, bet kosekventi laboties. Rudenī sāku brīvāk kustēties. Nākamo pavasari varēju izbraukt no Rīgas uz Asariem. Es atguvu cerību un dzīve kļuva panesama.” (turpat 141. lpp.). K. Meldera aprakstītā situācija attiecas uz laiku pirms viņa aiziešanas pensijā 1934. gadā, jo F. Lūkins mira 1934. gada 28. martā (Es viņu pazīstu, 1939, 318. lpp.).

Behtereva slimība ir slimība, kam raksturīgs iekaisums un deģeneratīvas pārmaiņas mugurkaulā, kuras izraisa stīvumu un tipisku stāju (Populārā medicīnas ..., 1975, 521. lpp.). Slimības sākumā iekaisums rada pārmaiņas krusta kaula un zarnkaula locītavās. Vēlāk pārmaiņas skar arī mugurkaula locītavas un saites, kur ar laiku nogulsņējas kalcija sāļi un notiek pārkaulošanās. Mugurkauls kļūst stīvs, nekustīgs, izveidojas tipiska stāja. Kad mugurkauls kļuvis nekustīgs, slimības process norimst.

Mežsaimniecības fakultāte uz kapa uzlika plāksni ar uzrakstu “Mācīts mežkopis Krišs Melderis. Dz. 1880. 19. II mir. 1942. 17. II. Cieņā un pateicībā JLA Mežsaimniecības fakultāte.” 1996. gada 30. augustā ar LMDB gādību laika zoba skarto kapa plāksņu vietā atklāja kapa pieminekli, kurā iegravēti arī līdzās guļošo – dzīvesbiedres Emmas Melderes (dzimusi Dumpe, 1897-1978) un viņa ilggadējās slimības kopējas Minnas Jaunzemes (1888-1978) – vārdi.

Literatūra

1. Ansons, A. (1969) Toreiz, kad mēs sākām. Brīvās pasaules latviešu mežkopju raksti, veltīti Latvijas brīvvalsts 50 gadu atcerei. 1918-1968. Draugas spiestuve, Čikāga, 43.-54. lpp.
2. Brants, J. (1929) Lauksaimnieka mežkopība. Doc. K. Meldera red. Lauksaimn. pārvalde, Rīga, 237 lpp.
3. Bušs, M. (1981) Kriša Meldera ieguldījums Latvijas mežzinātnē. Jaunākais mežsaimniecībā, Nr. 23,

47.-51. lpp.

4. Es viņu pazīstu. (1939) Latviešu biogrāf. vārdn. Biogr. arhīva apg., Rīga, 562 lpp.
5. Informācijas. (1942) Tēvija, 21. febr., 4. lpp.
6. Jansons, P., Salinš, Z. (1992a) Latvijas izcilākie meža darbinieki. Meža dzīve, Nr. 2, 12.-15. lpp.
7. Jansons, P., Salinš, Z. (1992b) Latvijas izcilākie meža darbinieki. Meža šalkas, Nr. 22, 25.-27. lpp.
8. Jelgavas Lauksaimniecības akadēmija: Akadēmijas padomes lēmumi. (1940) Students: Latvju akadēmiskās dzīves laikraksts, Nr. 6, 3. febr., 226. lpp.
9. Kiršteins, K. (1947) Mežzinība: Rokas grāmata mežkopjiem. K. Meldera red. Vircburga, Miķelsons, 81 lpp. (Iespēšanai izmantots Mežu departamenta izdevums Rīgā, 1926. gadā).
10. K. Melderis. (1937) Sirs gaismā: Veltījums Dr. Feliksa Lūkina piemiņai. Uguns, Rīga, 140.-145. lpp.
11. Ko vakar lēma Lauksaimniecības akadēmijas Padome. (1939) Brīvā Zeme, 14. dec., 12. lpp.
12. Krēsliņš, A. (1994) Darbs Mežu departamentā un Latvijas Universitātē. Meža Dzīve, Nr. 2, 24.-25. lpp.
13. Krišs Melderis. (1994) Meža dzīve, Nr. 2, 24. lpp.
14. Kundziņš, A. (1963) K. Meldera piemiņai. Jaunākais mežsaimniecībā, Nr. 5, 66.-67. lpp.
15. Kundziņš, A. (1978) Mežu pētīšanas sākumi Latvijas Republikā. Mežsaimniecība un mežrūpniecība, Nr. 4, 48.-51. lpp.
16. Latvijas Universitāte divdesmit gados, 1919-1939. (1939a) 1. daļa: Vēsturiskas un statistiskas ziņas par Universitāti un tās fakultātēm, Latv. Univ., Rīga, 920 lpp.
17. Latvijas Universitāte divdesmit gados, 1919-1939. (1939b) 2. daļa: Mācību spēku biogrāfijas un bibliogrāfija, Latv. Univ., Rīga, 648 lpp.
18. Latvijas Universitātes piecgadu darbības pārskats, 1919-1924. (1925) LU, Rīga, 382 lpp.
19. Lauksaimniecības akadēmijā rīt noslēgsies pirmais pusgads. (1939) Zemgales Balss, 14. dec., 1. lpp.
20. LVVA (1939-1944), 5636. f., 4. apr., 10. lieta.
21. LVVA (1920-1924), 7427. f., 6. apr., 1. lieta.
22. LVVA (1920-1926), 7427. f., 6. apr., 2. lieta.
23. LVVA (1922-1927), 7427. f., 6. apr., 8. lieta.
24. LVVA (1918-1929), 7427. f., 6. apr., 37a lieta.
25. LVVA (1924-1930), 7427. f., 6. apr., 266. lieta.
26. LVVA (1925), 7427. f., 9. apr., 27. lieta.
27. LVVA (1919-1920), 7427. f., 9. apr., 53. lieta.
28. LVVA (1925), 7427. f., 9. apr., 59. lieta.
29. LVVA (1921-1930), 7427. f., 13. apr., 1128. lieta.
30. Melderis, K. (1929) Meža sēšanas metode bez zemes apstrādāšanas. Latv. zemn. sav-ba, Rīga, 21 lpp.
31. Melderis, K. (1932) Meža vakari. Aut. izd., Rīga,

111 lpp.

32. Melderis, K. (1933) Miers un laime: Popul. filoz.-ētisks apcerēj. Aut. izd., Rīga, 39 lpp.

33. Melderis, K. (1936) Meža vakari. 2. papild. izd. Valters un Rapa, Rīga, 130 lpp.

34. Melderis, K. (1939) Mācība par mežu. Valters un Rapa, Rīga, 341 lpp.

35. Melderis, K. (1995) Meža vakari. 3. izd. SIA Lauku Avīze, Rīga, 139 lpp.

36. Melderis, Krišs. (1968) Latvijas PSR mazā enciklopēdija, 2. sēj. Zinātne, Rīga, 537. lpp.

37. Melderis, Krišs. (1969) Lauksaimniecības enciklopēdija, 3. daļa. Liesma, Rīga, 249. lpp.

38. Melderis, Krišs. (1991) Enciklopēdiskā vārdnīca, 1. sēj. Latvijas Enciklopēdiju red., Rīga, 428. lpp.

39. Ozols, J. (1947) Meža taksācija un ierīcība. Red. K. Melderis. Fišbaha, 235 lpp.

40. Ozols, J., Vārtukapteinis, K. (1999) Divdesmito gadu cīņas Lauksaimniecības fakultātē ap Vecauces muižas parku. Latvijas Universitātei - 80: konferences referātu tēzes. LU, Rīga, 106.-108. lpp.

41. Padēls, A. (1992) Latvijas valsts mežsaimniecības veidošanās (no 1919. līdz 1940. gadam). Atref. A. Zviedre. Meža Dzīve, Nr.1, 17.-19. lpp.

42. Paskaidrojums. (1925) Latvis, 4. dec., 4. lpp.

43. Populārā medicīnas enciklopēdija. (1975) Zinātne, Rīga, 656 lpp.

44. Prezidenta balva lauksaimniecēm: Inž. mežk. K. Melderis – Akadēmijas goda doktors. (1939) Zemgales Balss, 22. dec., 1. lpp.

45. Rappa, A. (1994) Vēstule Krišam Melderim. Meža Dzīve, Nr. 2, 28.-29. lpp.

46. Rokas grāmata mežkopjiem, 1925-1929. (red. K. Melderis) (1925a) 2. sēj.: Meža botānika (aut. N. Zemītis). Mežu dpmt. izd., Rīga, 148 lpp.

47. Rokas grāmata mežkopjiem, 1925-1929. (red. K. Melderis) (1925b) 4. sēj.: Mežkopība (aut. H. Upītis). Mežu dpmt. izd., Rīga, 76 lpp.

48. Rokas grāmata mežkopjiem, 1925-1929. (red. K. Melderis) (1925c) 12. sēj.: Ceļi un tilti (aut. A. Siksne). Mežu dpmt. izd., Rīga, 117 lpp.

49. Rokas grāmata mežkopjiem, 1925-1929. (red. K. Melderis) (1926a) 6. sēj.: Mežu taksācija un ierīcība (aut. J. Ozols). Mežu dpmt. izd., Rīga, 173 lpp.

50. Rokas grāmata mežkopjiem, 1925-1929. (red. K. Melderis) 9. sēj.: Mežu pārvaldīšana un likumi (aut. A. Zelmanis). Mežu dpmt. izd., Rīga, 1. daļa (1926b), 523 lpp., 2. daļa (1927a), 265 lpp.

51. Rokas grāmata mežkopjiem, 1925-1929. (red. K. Melderis) (1927b) 1. sēj.: Zemes mācība (aut. J. Vītiņš). Mežu dpmt. izd., Rīga, 163 lpp.

52. Rokas grāmata mežkopjiem, 1925-1929. (red.

K. Melderis) (1928) 14. sēj.: Medniecība (aut. N. Zemītis). Mežu dpmt. izd., Rīga, 234 lpp.

53. Rokas grāmata mežkopjiem, 1925-1929. (1929) 10. sēj.: Mērniecība (aut. A. Paegle; red. Ed. Daugulis). Mežu dpmt. izd., Rīga, 338 lpp.

54. Rokas grāmata mežkopjiem. (1939) 4. sēj.: Mežkopība. Otrs pārstr. un paplaš. izd. (aut. H. Upītis). Mežu dpmt. izd., Rīga, 198 lpp.

55. Rokjānis, B. (1970) Mežkopi K. Melderi atceroties. Mežsaimniecība un mežrūpniecība, Nr. 4, 47.-48. lpp.

56. Rokjānis, B. (1992) Krish Melderis and his contribution to Latvia's forest science = Вклад Криша Мелдериса в науку лесоведения Латвии. Meža fakultātes zinātniski praktiskās konferences tēzes, LLU. LLU, Jelgava, 79.-80. lpp. (Teksts angļu un krievu valodā).

57. Stūrgalvīgs docents. (1925) Latvis, 12. nov., 4. lpp.

58. Upītis, H. (1947) Mežkopība: Rokas grāmata mežkopjiem. Vircburga, Miķelsons, 198 lpp. (Iespēšanai izmantots Mežu departamenta otrais pārstrādātais un papildinātais izdevums Rīgā, 1939. gadā).

59. Upītis, H. (b.g.). Par dienām senajām. Latvijas Kultūras fonds, Rīga, 339 lpp.

60. Vai tas var būt? (1925) Latvijas Vēstnesis, 13. nov., 2. lpp.

61. Valdības rīkojumi un pavēles: Saraksts Nr. 4 aizsargu mežiem, dabas pieminekļiem un parkiem. (1924) Valdības Vēstnesis, 12. febr., 2. lpp.

62. Valsts mežsaimniecības 15 gadi. (1937) Rīga, 131 lpp.

63. Vasiļevskis, A. (1994) Kriša Meldera atgriešanās Latvijā 1921. gadā. Meža Dzīve, Nr. 2, 24.-25. lpp.

64. Vasiļevskis, A. (1997) Augstākās mežsaimnieciskās izglītības likvidācijas mēģinājumi pirmskara Latvijā. LLU Meža fakultātes zinātniski praktiskā konference 1997. gada oktobrī-novembrī. Referātu tēzes. LLU, Jelgava, 14.-16. lpp.

65. Vārtukapteinis, K. (1999) Ideja par Mežsaimniecības fakultātes dibināšanu LU divdesmitajos gados. Latvijas Universitātei – 80: konferences referātu tēzes. LU, Rīga, 118.-119. lpp.

66. Vārtukapteinis, K., Ozols, J. (2000) Mežzinātnieks un pedagogs Krišs Melderis. LLU Meža fakultātes zinātniski praktiskā konference 1999. gada 22. sept.: referātu tēzes. LLU, Jelgava, 28.-31. lpp.

67. Zviedre, A. (1994) Kriša Meldera piemiņai. Meža Dzīve, Nr. 2, 23. lpp.

68. Žukova, Z. (1995) Mūžs – himna mežam. Krišam Melderim – 115! Labrīt, 21. febr., 9. lpp.